

IV. ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ

УДК 911.3

Кича А.С., асп

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, природні ресурси, корисні копалини, промислове комплексоутворення.

Вступ. Постановка проблеми. Суспільно-географічне дослідження природно-ресурсного потенціалу регіону розкриває територіальні тенденції, особливості та закономірності утворення промислових комплексів. Дослідження в цій галузі спрямоване на виявлення впливу природних ресурсів на територіальну організацію промисловості, галузеву структуру господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження природно-ресурсного потенціалу регіону стали теоретичні та прикладні розробки фахівців у галузі суспільної географії –В. Руденка, М. Хвесика, І. Бистрякова. Значний внесок у вивчення природно-ресурсного потенціалу Рівненської області зробили І. Коротун, Л. Коротун, К. Геренчук, Г. Купалова та ін.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою написання статті є аналіз природно-ресурсного потенціалу Рівненської області та вплив останнього на промислове комплексоутворення регіону, визначення проблем і пріоритетних напрямків використання природних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Природно-ресурсний потенціал становить природно-історичну основу процесу виробництва та має істотний вплив на галузеву структуру суспільного господарства та промислового комплексоутворення. Рівненська область належить до групи найбільш бідних у природному відношенні поліських областей України. Вона має досить різноманітну структуру природних ресурсів, але загальна величина їх запасів незначна, а ефективність використання невисока. За результатами досліджень науковців Національного інституту стратегічних досліджень НАН України, яка ґрунтується на абсолютній оцінці шести основних видів природних ресурсів (мінеральні, водні, земельні, лісові, фауністичні, природно-рекреаційні), здійсненій В. П. Руденком, коефіцієнт забезпеченості Рівненської області інтегральним природно-ресурсним потенціалом складає 52,9% при середньому по Україні 100%. За цим

показником область займає передостаннє місце порівно з іншими регіонами. Тим часом, Рівненщина краще забезпечена окремими видами ресурсів, зокрема фауністичними, лісовими.

Інтегральний коефіцієнт забезпеченості ПРП регіонів

Рис. 1 - Інтегральний коефіцієнт забезпеченості ПРП за регіонами України.

Рівненська область відрізняється різноманітністю природно-ресурсного потенціалу. Якщо весь цей потенціал прийняти за 100%, то, за оцінкою В. П. Руденка, в області має такий компонентний розподіл ресурсів: мінеральні - 5,00%, водні - 16,45, земельні - 55,01, лісові - 16,14, фауністичні - 0,75 і природно-рекреаційні - 6,65%

Геологічна будова і рельєф. Територія області являє собою частину Східноєвропейської платформи. Вона розташована в межах чотирьох тектонічних структур - Українського щита, Волино-Подільської плити, Галицько-Волинської западини, Прип'ятського прогину.

Поверхня Рівненщини являє собою рівнину, що знижується з півдня на північ та характеризується поверхнею з абсолютними висотами від 372 м на крайньому південному заході (поблизу с. Дружба Радивилівського району) до 134 м на півночі, при виході р. Горинь на територію Білорусі. За пересічною висотою (134 м над рівнем моря) досліджувана територія є найнижчою серед областей України. Особливості геологічної історії і розвитку платформених структур зумовили своєрідну ярусність рівнинної поверхні Рівненщини, де з півночі на південь послідовно простежуються: низовина Рівненського Полісся, Волинська височина, рівнина Малого Полісся та відгалуження північного уступу Подільського плато. Отже, в

орографічному відношенні територію Рівненської області можна поділити на дві частини – північну та південну.

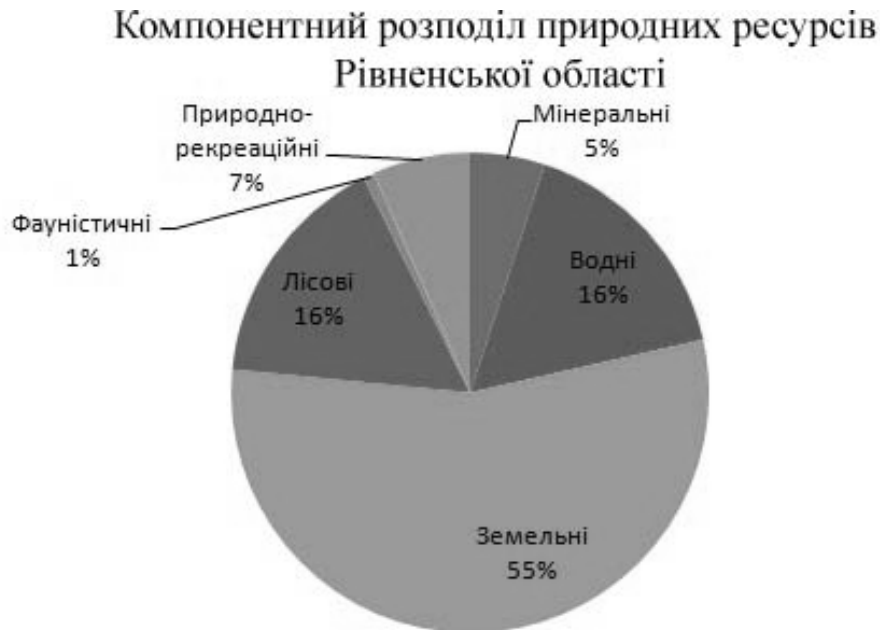

Рис.2 Компонентний розподіл природних ресурсів Рівненської області (побудовано за даними[4])

Тривала геологічна історія має прояв в особливостях відкладів окремих корисних копалин. В області розвідано більше 600 родовищ 18 видів корисних копалин. З них на сьогодні експлуатуються понад 100 родовищ. У ресурсному потенціалі найбільш широко представлена будівельна мінеральна сировина.

Серед паливно-енергетичних мінеральних ресурсів області чільне місце належить *торфу*, загальні запаси якого оцінюються у 180 млн т (18% від загальнодержавних, 399 розвіданих родовищ), що дозволяє повністю забезпечувати потреби господарського комплексу регіону в цьому виді палива. Основні родовища пов'язані з низинними болотами і зосереджені у північній частині області, де виділяються родовища Морочне, Дубняки, Кремінне. Значні торфові масиви знаходяться у басейні р.Веселуха (Радно, Коза-Березина), на Случ-Горинському межиріччі (Чемерне), у басейні Ствиги (Білля, Стеризівка) тощо. Деякі менші за масштабами і запасами торфу родовища Малого Полісся (Верба, Майдан, Ступне та ін.) і вже зовсім невеликі торфовища розробляються у межах лісостепової частини області, де вони зустрічаються виключно у заплавах річкових долин, а потужність торфових шарів не перевищує 1,5-2,5 м. Торфи Рівненщини мають досить високу якість (зольність не перевищує 5-28%).

Якщо говорити про *рудні корисні копалини*, то на території Рівненської області відсутні промислово важливі їх родовища. Але перспективи виявлення деяких металічних корисних копалин є досить значними. Зокрема, вони пов'язані з самородною мідною мінералізацією з

дуже високою чистотою (99%) у траповій формації Волинського рудного району, де вже визначились два рудні вузли: Рафалівський в Рівненській та Гірницький у Волинській областях.

Нерудні корисні копалини - найчисельніша, найрізноманітніша і найбільш освоєна група корисних копалин на території Рівненщини. Вона об'єднує понад 120 родовищ області. Різні за походженням та за умовами і віком утворення, ці копалини мають різне призначення, забезпечуючи потреби багатьох галузей народного господарства.

На території області розвідані запаси *будівельного каменю*, що призначений для виготовлення буту та щебеню і широко використовується при шляховому будівництві, виготовленні бетонів. Всього в області налічується 35 родовищ кристалічних порід, з яких 25 розробляється. Головним джерелом кам'яного будівельного матеріалу виступають численні родовища гранітів (Балашівка, Корець, Рокитне, Томашгород, Вири, Клесів), кварцевих діоритів (Томашгород, Клесів) та ін. Унікальними в Україні є рівненські *базальти*, які смугою (ширина до 10-15 км) тягнуться від Славути до Кузнецовська, утворюючи 7 родовищ базальтів, з яких сьогодні розробляються 5, зокрема: Берестовецьке, Івано-Долинське та Великомидське в Костопільському та Рафалівське і Полицьке у Володимирецькому районах.

Лицювальний камінь, джерелом якого виступають родовища габро, діоритів і гранітів, поширений в основному на сході області. Масиви гранітів зосереджені в Сарненському та Корецькому районах, в межах яких детально розвідані родовища: Клесівське, Осмалінське, Церковне, Вирівське та Корецьке. Родовища темного декоративного каменю: Кисорицьке в Рокитнівському, Ясногірське – Сарненському та Броніславське – Березнівському районах представлені діабазами та габроїдами. Сировина для виготовлення *цегли та черепиці* (певні різновиди глин та суглинків) розвідана більш як у 50 родовищах, основна маса яких зосереджена у південній та центральній частинах області. Основні запаси сировини сконцентровані в Полицях, Микитичах, Новосілках, Будеражі, Богданівці, Дивені, Корці та ін.) [2]. Наявність вищезазначених нерудних корисних копалин стали передумовою формування Сарненського промислового вузла, який спеціалізується на виробництві будівельних матеріалів, а також Рокитненського та Костопільського центрів.

Керамічна сировина представлена родовищами первинних каолінів, що зосереджені в селах Мочулянка, Більчаки, Остки, Клесів, Здовбиця, Заруддя, Хотин. Особливе місце посідають виявлені в області супутники базальтів - *цеолітоносні туфові породи*, що мають широке розповсюдження на території Рівненщини, але видобуваються лише на Полицькому та Іванчівському родовищах у Володимирецькому районі. [1].

Карбонатна сировина призначена для виробництва будівельного вапна і представлена переважно крейдою і вапняками. Основні родовища зосереджені у центральній і південній частинах області. Запаси крейди, що

розвідані на 6 родовищах, становлять біля 300 млн т. Однак, експлуатується лише Любомирське родовище, що розробляється ВАТ “Любомирський вапняно-силікатний завод”. Останнє постачає сировину для найбільшого в Україні цементно-шиферного комбінату ВАТ “Волинь” та визначає спеціалізацію Здолбунівського промислового вузла.

Цементна сировина, що представлена карбонатними та глинистими породами, зосереджена на 53 родовищах. Розробка цегельної сировини здійснюється в Рівненсько-Здолбунівському вузлі та Острозькому центрі на 10 родовищах - Старомильськ, Кургани, Могиляни, Корнин та ін.

Сировиною для виробництва скла є найбільш чисті різновиди дрібних *кварцевих пісків*, що зустрічаються серед флювіогляціальних відкладів поліської частини області. Детально розвідані та експлуатуються ВАТ „Рокитнівський склозавод” два родовища: Рокитнівське-I і Рокитнівське-II із залишковими запасами біля 1 млн тонн.

Будівельні піски поширені практично по всій території області. В області зареєстровано 52 родовища будівельних пісків [1]. Видобуток пісків здійснюється Рівненською АЕС на Сопачівському родовищі у Володимирецькому районі (Кузнецовський центр), ВАТ „Любомирський ВСЗ” – на Любомирському в Рівненському (Рівненсько-Здолбунівський вузол), фермерським господарством „Марічка” – на Малолоубашському в Костопільському та ТОВ „Нерудпром ЛТД” – на Коршівському в Здолбунівському районах [1].

Співставлення середніх обсягів щорічного видобутку будівельних матеріалів з прийнятими на баланс запасами дозволяє стверджувати, що практично з усіх видів будівельної сировини господарство області забезпечене щонайменше на 50-100 років (менше - керамічною та скляною сировиною) [2], що є передумовою формування Рівненсько-Здолбунівського, Сарненського вузлів та Костопільського, Рокитнівського центрів.

На території Рівненської області виявлені досить перспективні для промислового видобутку запаси фосфоритів, що мають в межах області дві перспективні площі: одна лежить на захід від лінії Клевань - Великий Стидин, а друга - на південь від лінії Здолбунів-Тайкури-Посягва. Також перспективною ділянкою є Милятинська в Острозькому районі, де завершено пошуково-розвідувальні роботи. [1].

В північних районах Рівненщини розвідано 37 родовищ сапропелю - цінного природного, екологічно чистого планктонного біостимулятора, запаси яких становлять 6,2 млн т.

Північна частина досліджуваного регіону (Зарічненський та Володимирецький райони) вважається сьогодні найперспективнішою в межах України на виявлення корінних родовищ алмазів. В 1975 році біля села Кухітська Воля Зарічненського району було виявлено перший кімберлітовий прояв. Проте до цього часу виявити корінні родовища кімберлітових тіл не вдалося.

Рівненська область, єдина в Україні, має запаси напівдорогоцінного каменю бурштину, що експлуатуються на двох родовищах - Клесівському (Сарненський район) та Вільному (Дубровицький район), які сьогодні розробляються державним підприємством «Бурштин України» [1].

Регіон має значні ресурси підземних прісних та мінеральних вод. У розрахунку на одну особу населення, запаси прісних підземних вод в 2,5 рази перевищують середній показник по Україні. З мінеральних вод найбільше поширення в області мають хлоридно-натрієві питні води миргородського типу, запаси яких розвідані в селах Жобрин, Олександрія Рівненського, селищі Степань Сарненського районів та м.Острозі. Менш поширені сульфатно-натрієві води (с.Берег). В середньому мінеральні ресурси Рівненщини займають 5 % від всього природо ресурсного потенціалу області. Цей показник набагато нижчий від середньо українського (28,3%) .

Водне господарство має значний вплив на розвиток і розміщення продуктивних сил. Рівненська область багата водними ресурсами.

Показники забезпеченості водними ресурсами в розрахунку на 1 кв. км території та на 1 мешканця області вищі від середньоукраїнських у 1,3-1,9 рази. Гідрографічна мережа області налічує 171 річку, загальна довжина яких складає 4,5 тис. кілометрів, з них одна велика - р. Прип'ять, шість середніх - р. Стир, р. Іква, р. Горинь, р. Случ, р. Ствига, р. Льва та 164 малих річки. В області налічується 53 озера, площа водного дзеркала яких становить 1 га і більше. Загальна площа цих природних водойм становить 2660 га, а сумарний об'єм води - майже 131 млн. м³. Серед найбільших озер області – Нобель (499 га), Біле (453 га), Острівське (112 га). В області налічується 12 водосховищ, загальною площею 3274,07 га, сумарним об'ємом води 50,98 млн. м³. Найбільші водосховища: Хрінницьке на р. Стир і Млинівське на р. Іква. В області налічується 962 ставки, які займають площу 8,8 тис. га і акумулюють 99,2 млн. м³ води.

Якщо говорити про водокористування, зокрема для виробничих потреб, найбільші споживання води маємо в м. Кузнецовськ, що пов'язано з розміщенням Рівненської АЕС, а також в Зарічненському, Дубенському, Здолбунівському, Рівненському районах та м.Рівне та Дубно, де концентрація промислових підприємств більша ніж в інших районах. Забір води за галузями економіки в області у 2012 р. склав: у промисловості – 77,8 млн. м³, сільському господарстві – 100,8 млн. м³, житлово-комунальному господарстві – 26,4 млн. м³, в інших галузях – 2,1 млн. м³. Найбільше води споживають електроенергетика, сільське господарство, хімічна та нафтохімічна промисловість.

Використання води підприємствами за галузями економіки, млн.м³

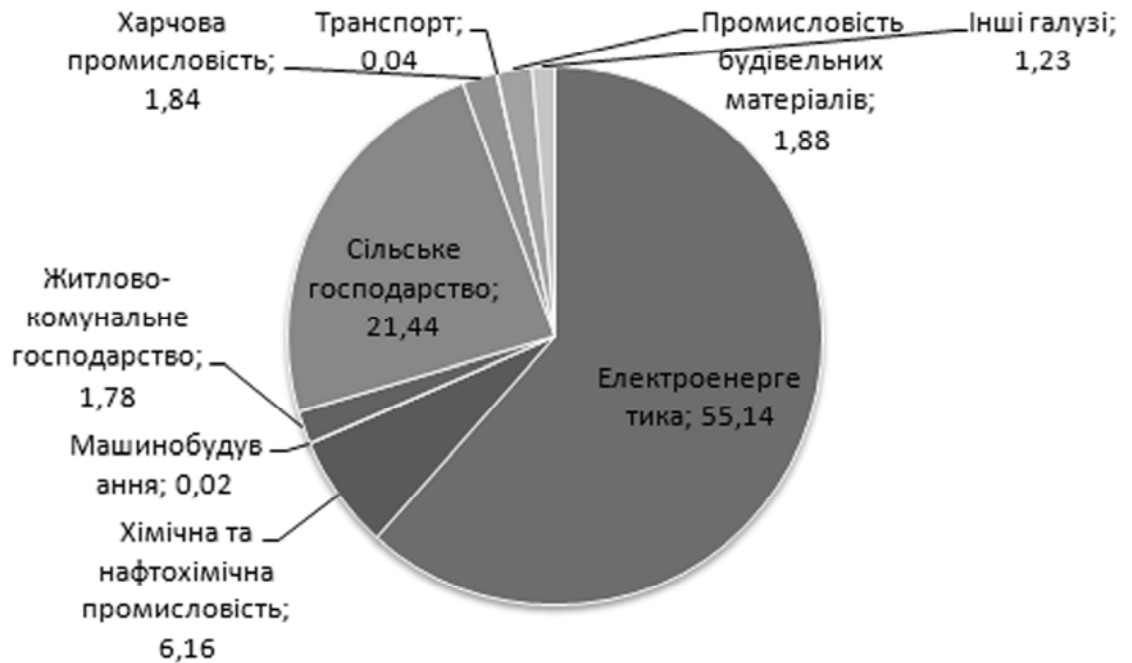

Рис. Використання води підприємствами за галузями економіки, млн.м³
(побудовано за даними [3])

Галузь економіки	Використано води	з неї на	
		побут ово-питні	вироб ничі потр
Електроенергетика	55,75	0,612	55,14
Вугільна промисловість	-	-	-
Металургійна промисловість	-	-	-
Хімічна та нафтохімічна	6,909	0,745	6,164
Машинобудування	0,155	0,131	0,024
Нафтогазова промисловість	-	-	-
Житлово-комунальне	21,83	19,93	1,776
Сільське господарство	79,78	0,234	21,44
Харчова промисловість	1,952	0,110	1,842
Транспорт	0,995	0,725	0,039
Промисловість будівельних	2,047	0,165	1,883
Інші галузі	2,482	1,278	1,232
Всього	171,9	23,93	89,54

Земельні ресурси, що складають 55% від всього природно-ресурсного потенціалу країни, займають провідне місце в області. За даними головного управління Держземагенства у Рівненській області загальна площа земель

області становить 2005,1 тис. га, з них: 46,4 % займають сільськогосподарські угіддя, 40,1 % - ліси та інші лісовкриті площі, 2,9 % - забудовані землі, 5,2 % - відкриті заболочені землі, 1,6 % - відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, 1,6 % - інші землі, 2,2 % - території, покриті поверхневими водами.

Станом на 01.01.2012 р. загальна площа земель лісгосподарського призначення області становила 861,4 тис. га. Лісистість області складає 36%. Проте лісові ресурси в області розміщені дуже нерівномірно і в основному зосереджені в її північній частині. Якщо у Березнівському Сарнинському, Володимирецькому, Дубровицькому і Зарічненському районах лісами покрито 40-50 % загальної площі, а в Рокитнівському навіть 65%, то лісистість лісостепових районів не перевищує 25%, знижуючись у Гошанському районі до 6%. (Рис. 4) Наявність значних лісових ресурсів є передумовою формування й розвитку лісопромислового комплексу північної частини регіону, а також функціонування деревообробних кластерів.

Характеризуючи природно-ресурсний потенціал Рівненщини, можна виділити ряд недоліків, які впливають на ефективність виробництва. Так, інтенсивна розробка родовищ призвела до вичерпання в значній мірі самих і копалин і до негативних екологічних наслідків - змін ландшафтів, й посилення техногенного навантаження на довкілля, зайняття земельних площ добувними підприємствами, забруднення навколишнього середовища.

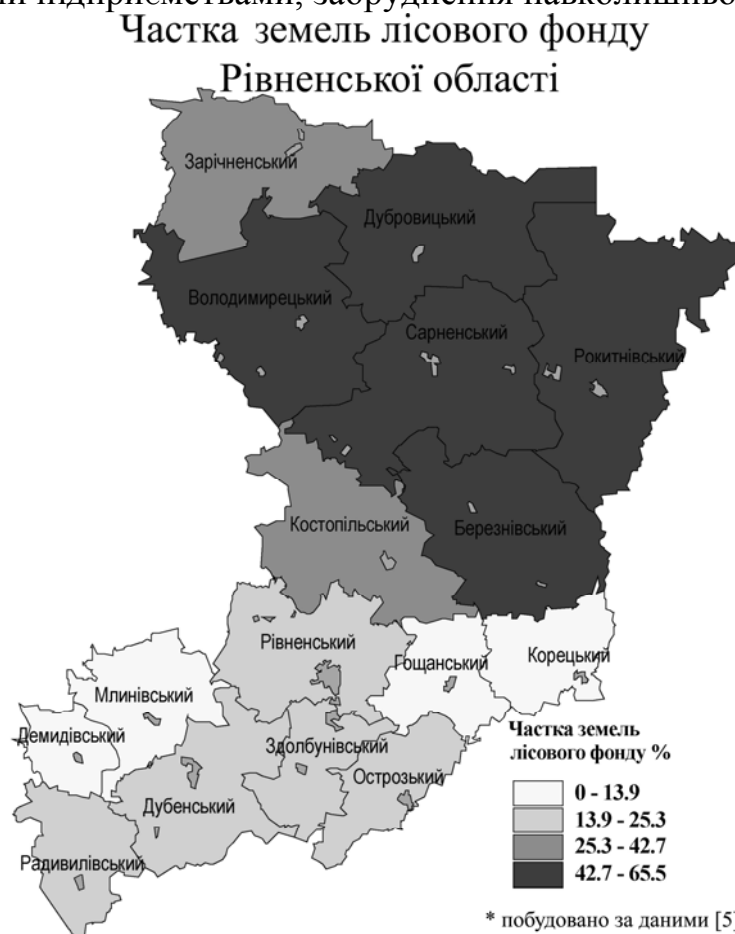

Рис 4. Частка Земель лісового фонду Рівненської області.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Аналізуючи вищезазначене, можна з впевненістю сказати, що особливості геологічної будови і рельєфу території, наявність різноманітних корисних копалин, водних та лісових ресурсів зумовлюють відмінності у розвитку та спеціалізації господарства Рівненської області, системи розселення та транспортної мережі, що в свою чергу викликає наявність певних особливостей у промисловому комплексоутворенні області. В свою чергу, запаси нерудних будівельних корисних копалин, лісові, водні, рибні та тваринні ресурси, якими багата Рівненська область, відіграють важливу роль в її економіці, компенсуючи недостатній розвиток промислового комплексу, дозволяють нарощувати обсяги виробництва і експорту та формують своєрідну галузеву та територіальну структуру господарства. Промислове виробництво Рівненської області розміщене вкрай нерівномірно. Генезис та подальший розвиток промислового виробництва регіону територіально був і значною мірою залишається приуроченим до покладів гранітів, базальтів, габро, кварцевих діоритів, каолінів, вапняків, крейди та інших корисних копалин на півдні та південному-сході. Північна частина області в промисловому відношенні малоосвоєна. Отже, з господарських позицій територія області умовно може бути розділена на два нерівноцінних райони - Північний та Південний, межа між якими проходить між Рівненським Поліссям і Лісостепом.

Список використаних джерел

1. *Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області за 2012 р. Рівненська ОДА, 2013. - 242 с.*
2. *І.Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. - Рівне: Рівн. Ін.-т підв. квал. педаг. кадрів, 1996. - 273 с.*
3. *Програма економічного та соціального розвитку Рівненської області. Рівненська ОДА, 2007. - 159 с.*
4. *Поповкін В.А., Калитенко А.П., Розинка В.О., Сиротич М.Р. Аванпроект економічного районування України: Препр./АН України. Національний ін-т стратегічних досліджень., 32.-К.: -90 с.*
5. *Статистичний щорічник Рівненської області за 2012 рік / за ред. Ю. В. Мороза. – Рівне: Головне управління статистики у Рівненській області, 2011. – 479*

Кича А.С. Природно-ресурсний потенціал як чинник промислового комплексоутворення Рівненської області.

Проаналізована територіальна специфіка природно-ресурсного потенціалу Рівненської області. Розкрита роль природо-ресурсного потенціалу, як чинника промислового комплексоутворення. Визначені проблеми та пріоритетні напрямки використання природних ресурсів.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, природні ресурси, корисні копалини, промислове комплексоутворення.

Кыча А.С. Природно-ресурсный потенциал как фактор промышленного комплексобразования Ровенской области.

Проанализирована территориальная специфика природно-ресурсного потенциала Ровенской области. Раскрыта роль природно-ресурсного потенциала, как фактора промышленного комплексобразования. Определены проблемы и приоритетные направления использования природных ресурсов.

Ключевые слова: природно-ресурсный потенциал, природные ресурсы, полезные ископаемые, промышленное комплексобразования.

A.S. Kicha Natural resource potential like a factor of industrial complex formation in Rivnenska region.

Territorial specificity of natural resource potential of Rivnenska region is analyzed. A role of national resource potential as a factor of industrial complex formation is described in the article. Priorities and problems for the use natural resources are defined.

Keywords: natural resources potential, natural resources, minerals, industrial complexes.